

TÜRK DİLİ II

Hafta 5

Okutman Engin ÖMEROĞLU

DİL BİLGİSİ

2. Cümleler

2.1. Yapısına Göre Cümle Çeşitleri

2.2.1. Basit Cümle

Kuruluşunda, isim veya fiil türünden **tek bir yüklemi** bulunan cümleler, basit cümledir.

Annelerin duası çevrilmez! Annemin duasını kabul et Allah'ım!

(Necip Fazıl Kısakürek)

Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.

(M. Ş. E.)

Ben, bir şefkat öksüzü olarak büyümüşüm.

(Ömer Seyfettin)

Bütün şehir halkı, Koca Ali gibi mahir bir ustanın kolu kesileceğine acıdı.

(Ömer Seyfettin)

2.2.2. Birleşik Cümle

Birleşik cümle, bir **asıl cümle** ile bu cümlenin anlamını tamamlayan, genişleten bir veya daha fazla **yardımcı cümleden** oluşur.

Türkçede birleşik cümleler dört çeşittir:

Şartlı Birleşik Cümle

İç İçe Birleşik Cümle

Sıralı Birleşik Cümle

Bağlı Cümle

a. Şartlı Birleşik Cümle

Şart kipiyle (**-sa -se**) kurulu bir yan cümle ve ondan sonra gelen asıl cümleden oluşan cümledir.

Yarın, hava güzel olursa gezmeye gideceğiz.

Yardımcı Cümle (Zarf Tümlenci)

Asıl Cümle

Şart cümlesi genellikle, ana cümlenin zarf tümlenci görevindedir.

Nerede bir can varsa ağını atmış ölüm. (O. Sarı)

Yardımcı Cümle

Asıl Cümle

İstersen yolda bırak, şu koscoca bavulu. (Sait Faik Abasıyanık)

Y. Cümle

Asıl Cümle

Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun. (Mehmet Akif Ersoy)

Asıl Cümle

Yardımcı Cümle

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,

Yardımcı Cümle

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan. (Y. Kemal Beyatlı)

Asıl Cümle

b. İç içe Birleşik Cümle

Bir cümle içinde bir başka cümlelerin yer aldığı cümle çeşididir. Araya giren cümle asıl cümlelerin anlamını tamamlayan yardımcı cümle durumundadır. Böyle cümlelere bazı kaynaklarda “*ara sözlü cümle* veya *ara cümleli cümle*” de denir.

Yardımcı cümleler asıl cümlelerin içine ya *ara söz çizgisi*, *tırnak* ya da *virgüle* yazılır.

Cihan yıkılsa -emin ol- bu cephe sarsılmaz. (M. Akif Ersoy)

Y. Cümle

Asıl Cümle

Evlât, bugün hava güzel, dedi. (R. Nuri Güntekin)

Y. Cümle

Asıl Cümle

Bu savcının sesidir, diye bağırdı. (Necip Fazıl Kısakürek)

Y. Cümle

Asıl Cümle

Atalarımız, “Dilin kemiği yoktur.” sözüyle önemli bir konuşma prensibini vurgulamışlardır.

Y. Cümle

c. Sıralı Cümle

Aslında her biri müstakil bir cümle olup aralarındaki anlam bütünlüğünden birbirine virgül ve noktalı virgüle bağlanan cümlelere *sıralı cümle* denir.

Yağız atlar kışnedi, meşin kırbaç şakladı,

Bir dakika araba, yerinde durakladı. (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yüzünü yere kapadı, gözlerinden sel gibi yaşlar akarak bir ibadet istiğrakı içinde babasının ayaklarını öptü. (Reşat Nuri Güntekin)

d. Bağlı Cümle

Bağlama edatlarıyla (ve/ veya/ fakat/ ama/ lakin/ hâlbuki/ çünkü/ ki...) şekil ve anlam bakımından birbirine bağlanmış cümlelere *bağlı cümle* denir.

Kı'li Bağlı Cümleler:

Farsçadan dilimize giren “**ki**” bağlama edatıyla kurulur. Aslında bu bağlaçla kurulan cümleler Türkçenin cümle yapısına uygun değildir.

Belliydi ki gece hiç uyumamış. (Ömer Seyfettin)

Asıl Cümle

Yardımcı Cümle

Bir hayata çıktık ki hayata kurmuş pusu. (N. Fazıl Kısakürek)

Asıl Cümle

Yardımcı Cümle

Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta. (Ahmet Haşim)

Asıl Cümle

Yardımcı Cümle

Diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler:

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor; **lâkin** vatandan ayrılışın ıstırabı zor.

(Y. Kemal Beyatlı)

Bu sarp ve sapa yerde bir başka nöbetçinin olacağına ihtimal vermiyordu; **ama** temkinde fayda vardı. (Mehmet Niyazi)

Lâfla peynir gemisi yürümez, **ama** siyaset gemisi haydi haydi! (Cenap Şahabettin)

Bölüğüm her taraftan sarılmış, **fakat** teslim olacak, cesetlerden başka bir şey kalmamıştı. (Necip Fazıl Kısakürek)

Cennette bugün gülleri açmış görürüz **de**

Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde! (Y. Kemal Beyatlı)

İMLÂ VE NOKTALAMA ÇALIŞMALARI

1. Kısa Çizgi

- ◆ Satır sonuna sığmayan kelimeleri bölerken kullanılır.

On yaşında, iskelet gibi kuru, çiçekbozuğu, süzgün kirli çehreli, küçük dişli bir çocuk: Aşur.

(Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu)

- ◆ Ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır:

O zaman vecd ile bin secde eder – varsa- taşım.

(Mehmet Akif Ersoy)

Cihan yıkılsa- emin ol- bu cephe sarsılmaz.

(Mehmet Akif Ersoy)

Uyarı:

Ara söz ve ara cümleleri yazarken kısa çizgi yerine virgül de kullanılabilir; ancak uzun ara cümlelerde, ara cümlelerin içinde de virgül varsa **ara söz çizgisini** kullanmak gerekir. Kısa ara sözlerde ara söz çizgisi genellikle kullanılmaz, virgül kullanılır.

Bu gerçeği –bilimde ilerlemek, hem millî, hem de evrensel olmak için– hiçbir zaman unutmamalıyız.

- ◆ Dilbilgisinde, fiil köklerinden -bazı dil bilgisi kitaplarında isimlerden sonra da kullanılıyor- sonra ve ekleri ayırmada kullanılır:

koş- gel- koş-ucu gel-en ...

(Kısa (-) çizgi, fiil kök ve gövdelerinden sonra konur. İsim kök ve gövdelerinden sonra “ + ” işaretini koymak gerekir.)

- ◆ Dilimizde kullanılan Arapça ve Farsça bazı tamlamalarda kullanılır:

Aşk-ı Memnû... Divanü Lugati't- Türk... Servet-i Fünûn...

- ◆ Kelimeler arasında “-den, a, ve, ilâ, ile, arasında” anlamlarını vermek üzere kullanılır:

Türkçe-İngilizce sözlük, Sakarya-Akçakoca yolu, Sinop-İstanbul uçak seferleri...

Ural-Altay Dil Ailesi... Galatasaray-Sakaryaspor karşılaşması... Türk-Yunan ilişkileri... Saat 10.00-12.00'de... 1877-1879 Osmanlı-Rus savaşı... 2002-2003 öğretim yılı....

Okul-Aile birliği... Özne-yüklem ilişkisi...

- ◆ Dilbilgisinde bazı terim adları arasına konur:

sıfat-fiil

zarf-fiil

isim-fiil

- ◆ Bazı kuruluş adlarının arasına konur:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte.

Fen-Edebiyat fakülteleri...

- ◆ Matematikte çıkarma işlemi yerine kullanılır:

105-36=

- ◆ Adreslerde; semt, mahalle, ilçe ile il arasına konur:

Serdivan - Sakarya

Akçakoca - Düzce

- ◆ Ayrıca adreslerde kısa çizgi yerine eğik çizgi (/) de kullanılabilir:

Ayancık/ Sinop

2. Uzun Çizgi

Metinlerde satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir:

—Şu adama kim Hüsrev?

Hüsrev:

— Sefaret müsteşarı Nail.

(Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul)

Uyarı:

Konuşmalar **tırnak** içinde verildiği zaman uzun çizgi kullanılmaz.